

MARILLA KORTESALMI

TALOUSOSAAMINEN

TALOUS- JA KULUTTAJAOSAAMINEN on yksi avaintaidoista niin yksilöiden kuin yhteiskunnankin kannalta tarkasteltuna. Arjen toiminnoissa tarvitaan viisautta sekä rahankäyttöön että säästämiseen. Pelkästään ostosten maksamiseen on olemassa lukuisia eri tapoja, niin teknisiä ratkaisuja kuin rahoitusvaihtoehtojakin. Nämä pitäisi hallita ja valita tilanteessa sopivin tapa. Tämän lisäksi olemme kuluttajina jatkuvan markkinointiviestinnän kohteena; tästä viestinnällisestä hälystä tulisi osata valita itselle tarpeelliset ja tarkoituksenmukaiset hankinnat sekä omaa kukkaroa että ympäristöä säästäen. Pidemmän aikavälin taloudelliset päätökset heijastuvat nekin jokaiseen päiväämme; asumisen ja liikkumisen kustannukset näkyvät taloudessa päivittäin. Yhteiskunnalla on myös kansalaisyhteiskunnan odotuksia. Meidän oletetaan kestävän, jopa varautuvan, erilaisten globaalien kriisien tuomiin taloudellisiin haasteisiin. Esimerkiksi kotitalouksien sähkön hinta muuttui rajusti Venäjän hyökättyä Ukrainaan, kuluttajien sähkölaskuun saattoi tulla suuriakin muutoksia. Samoin työmarkkinatilanteet heiluvat suhdanteiden varassa, työpaikkamme ja palkanmaksu siis samoin.

Taloulosaamisen tärkeys korostuu usein kriisitilanteissa. Vuoden 2008 finanssikriisin seurauksena taloulosaamisen ja -opetuksen tutkimus ja kehittäminen sai sysäyksen (Goyal & Kumar, 2021). Taloulosaamisen ja talousopeutuksen vaikuttavuutta mittavia tutkimuksia syntyi paljon. Kansallisia taloulosaamisen strategioita laadittiin; Suomikin sai sellaisen vuonna 2021 (Suomen Pankki, 2021). Suomalaisten taloulosaaminen oli vuonna 2023 tehdyn mittauksen perusteella varsin hyvä (Vaahtoniemi ym., 2023). Huolestuttavaa tuloksissa oli, että nuorten taloulosaaminen oli muita ikäryhmiä matalampaa, vaikka talousopeutus oli heillä tuoreimmassa muistissa. Onkin syytä pohtia, miten talous- ja kuluttajaosaamista ja sen opetusta voisi edelleen kehittää.

Suomessa taloulosaaminen sijoittuu usean kouluaineen alle. Yhteiskuntaoppi, kotitalous ja matematiikka luovat pohjan taloulosaamiselle. Oppilaanohjauksessa käsiteltäviä työelämätaitoja tarvitaan taloudellisessa toiminnassa, ja äidinkielen sijoittuvat medialukutaidot ovat tärkeitä jokaiselle kuluttajalle. (POPS 2014.) Koulun sivistystehtävä; toiset ja ympäristön

CH'ING ELI TINGLE-TANGLE, NOIN 400 - 220 EAA. KUVA SCOTT SEMANS WIKIMEDIA COMMONS.

huomioivaan toimintaan kasvattaminen, heijastuu sekin eri tavoin taloudelliseen toimintaan. Esimerkiksi monet kulutus päätökset kumpuavat ja kertovat kuluttajansa arvomaailmasta.

Suomen malli eli usean oppiaineen kautta annettava talousopetus ei ole kovin tavanomainen. Yleisempää on, että taloussisällöt on sijoitettu yhden opetettavan aineen alle. Usean oppiaineen malli on ollut Suomessa käytössä jo pitkään, ensimmäinen opetussuunnitelma vuodelta 1971 tunnistaa jo mallin. Oppiaineet toki ovat vaihdelleet, esimerkiksi kansalaistaidossa oli aikoinaan taloudellisuuskasvatus liikenne-, perhe-, terveys- ja raittiuskasvatuksen rinnalla. Kotitalousopetuksessa taloussisällöt ovat keskittyneet kotitalouksien kansantaloudellisen merkityksen ymmärtämiseen sekä kuluttajakasvatuksen sisältöihin. Yhteiskuntaopissa taloutta on lähestytty mm. taloustieteellisen jäsentelyn kautta. Finanssikriisin seurauksena yksilötalouden painotuksia on opetussuunnitelmassa lisätty. Vuoden 2014 opetussuunnitelmassa arjen hallinnan laaja-alaiset sisällöt antavat nekin mainion näkökulman taloudelliselle toiminnalle.

Usean eri oppiaineen alle sijoittuminen tarjoaa hienon mahdollisuuden lähestyä taloutta monialaisesti ja -ilmeisesti. Hajautettu malli myös vastaa ainakin 100 vuotta talousopetuksen tutkijoita pohdituttaneeseen kysymyksen: miten tehdä talousopetuksesta mielenkiintoista. Talousosaaminen pitää sisällään paljon teoreettista ja eri käsitteiden kautta jäsentyvää

tietoa, samoin kuin taitoa sekä kartuttaa että soveltaa tuota tietoa. Tiedollisen jäsennyksen ja käsitteiden hallinta ei auta, jos tiedon soveltamisen taidot ovat puutteelliset. Eli vaikka ymmärrämme, mitä inflaatio tarkoittaa, se ei välttämättä johda siihen, että osaisimme varautua siihen omassa taloudessamme.

Hajautettu malli on kuitenkin opettajille haastava. Ideaalilanteessa eri oppiaineiden opettajat tietäisivät ja tuntisivat eri oppiaineiden sisällöt ja opetusaikataulun ja pystyisivät näin rakentamaan osaltaan oppilaille jäsenyneinä hahmottuvia kokonaisuuksia. Tämä vaatisi, että eri oppiaineiden väliselle yhteiselle suunnittelulle olisi varattu sen vaatima aika ja resurssit. Onkohan tällaista yhteistä suunnitteluaikaa koulujen arjessa paljonkin tarjolla?

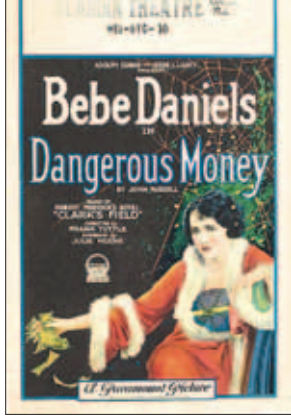
Talousopetus ja talouspedagogiikka haastaa opettajia myös ammatillisesti. Kun talousosaaminen rakentuu usean opetettavan aineen kautta, on mahdollista, että taloussisällöt eivät ole opetettavan aineen ydinsisältöjä; ne tulevat ikään kuin oman toimen ohessa opetettaviksi. Niin yhteiskuntaopissa kuin kotitaloudessa taloussisällöt voivat jäädä opettajille etäisiksi, ja sitä myöten myös oppilaille. Talousopetusta osana matematiikan opetusta on tutkittu vähän, Melike Özin (2020) pro gradu -tutkielma on yksi harvoista. Hänen mukaansa erityisesti arjen taloustilanteisiin valmistavat ongelmaratkaisutehtävät sijoittuvat kirjoissa tehtäväkokonaisuuksien loppupuolelle, näin hitaammin laskevat oppilaat eivät ehdi niihin ja saavat näiden

KUKKARO 1400-1500-LUVULTA. THE METROPOLITAN MUSEUM OF ART, THE CLOISTERS COLLECTION, 1952

WILLIAM MICHAEL HARNETT, PANKKIIRIN PÖYTÄ 1877. THE METROPOLITAN MUSEUM OF ART, PURCHASE, ELIHU ROOT JR. GIFT, 1956

FILMIJULISTEITA: MONEY, MONEY, MONEY. 1923 / DANGEROUS MONEY 1924. IMDB.COM / PUCK-LEHDEN KANSI THE CENTRAL BANK 1910. LIBRARY OF CONGRESS NY.

tehtävien kautta vähemmän harjoittelua.

Useat tutkimukset toteavat, että opetetavan taloussisällön sitominen mahdollisimman tiiviisti oppilaiden omaan arkeen heille relevanttien esimerkkien kautta parantaa oppimista (Amagir ym., 2018; Kaiser & Menkhoff, 2017). Tehtävä kuulostaa helpolta, mutta onko se sitä? Syvään aikuisuuteen ehtineiden opettajien arkiset taloustoimet ovat eri näköisiä kuin nuoren. Aikuisten kulutuskohteet eroavat nuorista; nuoret vaikuttavat eri asioista kuin aikuiset ja erilaiset vaikuttajat puhuttelevat nuoria kuin aikuisia. Itse ostotapahtumat kauppoissa ovat nekin nuorille erilaisia kuin aikuisille, nuoret saavat erilaista palvelua. Maksaminen taas ei ole kasvavilla nuorilla vielä rutinoitunutta ja kassahenkilön kanssa asioiminen voi jännittää, jopa pelottaa. Moni nuori kokeekin, että peruskoulun talousopetus esimerkkeineen jäi heille etäiseksi (Kortesalmi ym., 2022). Kuinka paljon opettajilla on lopulta aikaa ja mahdollisuuksia pysähtyä pohtimaan taloudellista toimintaa ja kulutusympäristöä nuoren näkökulmasta opetusta suunnitellessaan?

Opettajien talouspedagogisen osaamisen tärkeys nousee esille talousopetuksen vaikutavuuden tutkimuksissa (Kortesalmi ja Autio, 2019). Sen merkitystä korostetaan myös eri maiden talousosaamisen strategiatyössä. Esimerkiksi NEFE (National Endowment for Financial Education) (2024) toteaa suoraan, että talouden sisältöjen integroiminen opetukseen esimerkiksi oppikirjojen tai opetus-

netelman kautta ei riitä, jos opettajalta puuttuu varmuus ja tietopohja sisältöjen opetukseen. Järjestön mukaan opettajat tarvitsevat paitsi näiden sisältöjen sisällyttämistä tutkintoonsa, myös eri muodoissa annettavaa täydennyskoulutusta. Nuoret opettajaopiskelijat eivät hekään ole varmoja talouspedagogisista taidoistaan. Ranta ym. (2022) tutkimuksen mukaan siinä missä kulutussisällöt tuntuivat monille opettajaopiskelijoille luontevilta, vain luonnontiedeaineiden (STEM) opettajat kokivat varmuutta opettaa taloussisältöjä. Tulos saa pohtimaan, missä määrin talouspedagoginen varmuus tulee opettajankoulutuksen kautta, ja missä määrin oma toiminta ja kokemukset kerryttävät sitä. Ja edelleen: miten opettajien talouspedagogista osaamista voisi opettajankoulutuksessa vahvistaa? Suomessa tätä näkökulmaa on tutkittu harmittavan vähän.

Kestävyyskasvatus on tällä hetkellä vahvasti läsnä koulujen arjessa, niin opetuksessa kuin koulujen käytännön toiminnassa. Kestävyysajattelu integroituu talousosaamisen monin tavoin. Ensinnäkin meidän tekemät kulutuspäätökset ovat hyvin usein sijoitettavissa *kestävä valinta - kestämatön valinta* -janalle. Toisaalta, kun samat kulutuspäätökset sijoittuvat myös *on varaa - ei ole varaa* -janalle, näiden valintojen painotusten välillä on jännitteitä. Arjen taloudellisessa toiminnassa kallis ja kestävä tuote saa usein väistyä halvan mutta kestämatön tuotteen tieltä. Valintojen ei kuitenkaan tarvitse olla ristiriidassa. Esimerkiksi moni tuo-

1/4 ÄYRIÄ; FYRK; RAHA 1627, Ø 23,0
MM. SUOMEN KANSALLISMUSEO,
ANTELLIN KOKOELMA

TALOUSTAITO 30.8.2016:

MITÄ TARCOITTAÄ PÄTÄKKÄ?

KYSELYYN VASTASI LÄHES 4 000 SUOMALAISTA.

VASTAUSTEN JOUKOSSA SUOSITUIMPIÄ

TERMEJÄ RAHALLE JA KÄTEISELLE OLIVAT CASH,

FYRKKA JA MASSI. SEURAAVAKSI SUOSITUIMPIÄ

LEMPINIMIÄ OLIVAT MANI, FYFFE, PÄTÄKKÄ,

TUOHI JA HILLO.

te kierrätettynä ja käytettynä ostettuna on sekä taloudellisin että kestävin vaihtoehto. Opettajana tärkeää on, että lapset ja nuoret oppivat tunnistamaan valintavaihtoehtojen sisältämät ristiriitaisuudet, ja ennen kaikkea sen, että kuluspäätöksiä tehdessä lopulta kyse on valintatilanteesta. Kulutusvalintoja ei silti useinkaan pohdita arvojen kautta, ja erityisesti nuorille on tärkeää, että oma kulutuskäyttäytyminen sohahtaa muiden nuorten kulutuskäyttäytymisen joukkoon. Toimitaan siis samalla tavoin kuin kaveritkin.

Kasvatvat nuoret elävät talousosaamisen kannalta tärkeitä vuosia juuri alakoulun ja yläkoulun nivelvaiheessa. Siinä missä teini-iän kynnyksellä oleva 5. -6. luokkalainen saattaa uskoa markkinoinnin välittämän viestin tuotetta koskevana totuutena, hieman vanhempi teini 8.-9. luokalla voi tiedostaa hyvinkin vahvasti kuluspäätösten arvosidonnaisuuden. Ristiriitaisuuden sietäminen on kuitenkin vaikeaa. Nuorelta se vaatii paljon: täytyy tunnistaa niin eri valintavaihtoehtojen jännitteet kuin oma arvopohjakin. Nuorten arvomaailman ollessa vasta muotoutumassa mustavalkoinen todellisuus olisi helpommin hahmotettavissa kuin harmaa toisaalta -toisaalta -todellisuus. Myös oman toiminnan merkityksettömyyden kokemus voi ahdistaa nuoria; tästä kumpuaa ilmastonmuutosahdistus. Toisaalta siinä missä yksilön mahdollisuudet vaikuttaa suoraan ilmastonmuutokseen ovat kieltämättä aika rajalliset, kulutuskäyttäytymisellä voimme tehdä maailmasta piirun ver-

ran paremman paikan valinta valinnalta. Tuotteilla on vaihtoehtoja ja tuotteiden taustoista on saatavilla kattavastikin tietoa. Vahva talous- ja kuluttajaosaaminen voikin tuoda nuorelle kokemuksen mahdollisuuksien maailmasta. Kokemus rakentuu omien kykyjen tunnistamisesta, luottamuksesta toimia oikein kokemallaan tavalla, sekä tunnistetuista mahdollisuuksista osallistua yhteiskuntaan ja kiinnittyä osaksi sitä.

MARILLA KORTESALMI

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

KIRJALLISUUTTA

- Amagir, A. & Groot, W. & Maassen van der Brink, H. & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economic Education* 17 (1), 56-80.
- Goyal, K. & Kumar, S. (2021). Financial literacy: A systematic review and bibliometric analysis. *International Journal of Consumer Studies*, 45(1), 80-105.
- Kaiser, T. & Menkhoff, L. (2017). Does financial education impact financial behavior, and if so, when? *World Bank Economic Review* 31 (3), 611-630.
- Kortesalmi, M., & Autio, M. (2019). Talous- ja kuluttajakasvatustalousosaamisen mahdollistajana. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 115 (4), 588-603.
- Kortesalmi, M., Autio, M., Ranta, M., & Huiku, L. (2022). Osaamista omaan elämään ja kiinnittämistä yhteiskuntaan- nuorten kokemuksia koulun talousopetuksesta. *Nuorisotutkimus*, 40(2), 24-40.
- NEFE (2024). Five Key Factors for Effective Financial education. [Effective Financial Education | 5 Key Factors \(nefe.org\)](#). Noudettu 2.9.2024.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. (1971). Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- POPS (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Ranta, M., Kruskopf, M., Kortessalmi, M., Kalmi, P., & Lonka, K. (2022). Entrepreneurship as a Neglected Pitfall in Future Finnish Teachers' Readiness to Teach 21st Century Competencies and Financial Literacy: Expectancies, Values, and Capability. *Education Sciences*, 12(7), 463. <https://doi.org/10.3390/educsci12070463>.
- Suomen Pankki. (2021). Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi. https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17858/Talous_osaamisen_strategiaEN.pdf.
- Vaahtoniemi, S., Buturak, G., Kalmi, P., & Ruuskanen, O. P. (2023). Financial literacy and its determinants and consequences: New survey evidence from Finland. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1-35.
- Öz, M. (2020). Taloudellisen lukutaidon opetus yläkoulun matematiikan oppitunnilla Opetusmenetelmänä kontekstuaalinen lähestymistapa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:huilib-202005272390>.